

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ДС/ВМ 05/4-02 бр.946/1-XV/ I 11
1.6.2017. године

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду на својој XI редовној седници, одржаној 1.6.2017. године – на основу чл. 231. став 1. алинеја 15. и 16. и члана 278. Статута Факултета, прихватило је Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: БАЛКАНСКА ПОЛИТИКА НЕМАЧКОГ ЦАРСТВА (1888-1908), докторанда Милоша Војиновића.

За ментора је одређен доц. др Милош Ковић.

Доставити:

1x Универзитету у Београду
1x Стручном сараднику за
докторске дисертације
1x Шефу Одсека за правне послове
1x Архиви

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА

Проф. др Данијел Синани

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ Веће научних области друштвено-хуманистичких наука (Назив већа научних области коме се захтев упућује)
<u>04/1-2 бр. 6/267</u>	
(број захтева)	
<u>1.06.2017.</u>	
(датум)	

ЗАХТЕВ

за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Балканска политика Немачког царства (1888-1908)

(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ Историја

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Милош, Милан, Војиновић

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо образовање: Филозофски факултет у Београду

Година 2012. дипломирања:

Назив мастер рада кандидата: Од Мацинија до Кроткина: политички узори Младе Босне

Назив факултета на коме је мастер рад одбрањена: Филозофски факултет у Београду

Година одбране мастер рада: 2014.

Обавештавамо вас да Наставно-научно веће је
на седници 1.06.2017. одржаној

размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације.

	В.Д.ДЕКАНА
	<u>Проф. др Данијел Синани</u>

Додатак уз образац 1.

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ

за кандидата Милош Војиновић

Име и презиме ментора: Милош Ковић

Звање: Доцент др

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1. *Disraeli and the Eastern Question*, Oxford University Press, Oxford 2011.
2. *Једини пут: Силе Антанте и одбрана Србије 1915. године*, Филип Вишњић, Београд 2016.
3. *Срби 1903-1914: Историја идеја*, (прир.) СЛЮ, Београд 2015, 861. Аутор текстова: „Предговор“ 9-23; „Либерализам“ 153-201; „Национализам“ 202-269; „Јован Скерлић“ 536-587.
4. „Адмирал Ернест Трубриц: Узроци српског пораза (1915)“, *Српска политичка мисао*, 51-1 (2016), 239-251.
5. “Disraeli's Orientalism Reconsidered”, *Serbian Political Thought* 1 (2016), 5-14.
6. „Обмана Србије“ 1915. године: Неколико британских сведочења“, *Српска политичка мисао*, 53-3 (2016), 271-284.

Заокружити одговарајућу опцију (А, Б, В или Г):

А) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији техничко-технолошких, природно-математичких и медицинских наука ментор треба да има најмање три рада са SCI, SSCI, AHCI или SCIE листе, као и Math-Net.Ru листе.

Б) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији друштвено-хуманистичких наука ментор треба да има најмање три рада са релевантне листе научних часописа (Релевантна листа научних часописа обухвата SCI, SSCI, AHCI и SCIE листе, као и ERIH листу, листу часописа које је Министарство за науку класификовало као M24 и додатну

листу часописа коју ће, на предлог универзитета, донети Национални савет за високо образовање. Посебно се вреднују и монографије које Министарство науке класификује као M11, M12, M13, M14, M41 и M51.)

В) У случају израде докторске дисертације према ранијим прописима за кандидате који су стекли академски назив магистра наука ментор треба да има пет радова (референци) које га, по оцени Већа научних области, квалификују за ментора односне дисертације.

Г) У случају да у ужој научној области нема квалификованих наставника, приложити одлуку Већа докторских студија о именовању редовног професора за ментора.

В. Д. ДЕКАНА ФАКУЛТЕТА

Датум _____

М.П.

проф. др Данијел Синани

Милош Војиновић

Образложење предлога теме докторске дисертације

БАЛКАНСКА ПОЛИТИКА НЕМАЧКОГ ЦАРСТВА 1888 – 1908

- **Предмет истраживања**

Када је 1. јануара 1871. године успостављено Немачко царство, британски конзервативни политичар Бенџамин Дизраели забележио је да се пред очима савременика догодила „Немачка револуција“. И заиста, све до краја свог постојања Немачко царство је у Европи заузимало централну позицију, не само географски, већ и суштински. Берлин је био престоница царства са чијом копненом војном силом ниједна друга савремена држава није могла да се мери. Истовремено, држава Хоенцолерна је постала средиште индустријске иновативности, што је за последицу имало вртоглав раст немачких привредних потенцијала и бруто националног дохотка. Разједињен политички простор у срцу Европе заменила је сила првог реда. Поврх свега, Немачка је постајала и демографски цин. Крајем периода који планирамо да истражимо, 1907. године, према постојећим проценама Немачко царство имало је готово двадесет милиона становника више, како од Француске, тако и од Уједињеног Краљевства Велике Британије и Ирске.

Немачка у последњим деценијама XIX и у првим годинама XX века није била држава у којој је министарство спољних послова тек једно од ресора извршне власти. Спољна политика је имала посебни значај, а поједини истраживачи истичу да је имала апсолутни примат („Primat der Außenpolitik“). Неколико узрока је одредило значај спољне политике за Немачко царство. За разлику од других сила у настајању у овом периоду, попут Јапана и САД, које су се налазиле у географским областима које нису биле кључна интересна сфера других сила, Немачка се уздигла у срцу Европе и самим тим њено настајање директно се одразило на виталне интересе других европских сила и додатно је закомпликовало већ сложене међудржавне односе унутар Европе. Вртоглав успон немачке моћи изазвао је не само страх и отпор других великих сила већ и изражену немачку самосвест о сопственом значају и снази. За истинско разумевање историје краја XIX и почетка

XX века потребно је имати у виду да је овај период, почев од 1875. па до 1914. Године, Ерик Хобсбаум назвао „добом империја“. Било је то време када је синтагма „велике силе“ била незаобилазни део међународног права и међународних уговора. Задоцнели актер на светској империјалној позорници, Немачко царство, настало у тренутку када су друге велике силе већ имале обимне колонијалне поседе, желело је своје парче светских колонија, славу и престиж. Немачке тежње симболично је представио министар спољних послова Бернхард фон Билдов 1897. године: „ми захтевамо наше место под сунцем“.

Током читавог свог постојања Немачко царство је водило изузетно ангажовану спољну политику и тежило је уређењу међународних односа према сопственим интересима. Иако држава Хоенлоерна није имала директне границе са балканским државама, за њену спољну политику Балкан је имао велики значај. На глобалној шаховској табли замишљаној у Берлину, Балкан је представљао веома важна поља. Разлози за то су троструки. Првенствено, Балкан је био важан као традиционално место сукоба три друга царства: Османског царства, Руског царства и Аустро-Угарске. Управо ту чињеницу је немачка спољна политика намеравала да до краја искористи. У балканским сукобима требало је подржавати управо ону силу чије деловање је највише користило, или макар најмање штетило, самом Немачком царству. Са друге стране, Балкан је био важан као регион богат разноврсним сировинама, као потенцијална зона у којој би немачки финансијери пласирали приватни капитал али и као транзитна зона ка богатствима Османског царства и Блиског истока. Балканско полуострво је представљало део руте кроз коју је требало да прође железничка пруга Берлин – Багдад, недосађани сан спољне политике Немачког царства. На трећем месту, немачка спољна политика тежила је и успостављању онаких односа са појединим Балканским државама који би немачкој омогућили што боље искоришћавање њихових политичких, војних и економских потенцијала.

Хронолошке оквире овог докторског истраживања одредила је чињеница да године 1888. и 1908. година представљају својеврсне прекретнице у немачкој спољној политици, а самим тим и у њеној балканској политици. Смена на немачком престолу 1888. године имала је велике последице. Нови цар,

двадесетдеветогодишњи Вилхелм, милитариста са аутократским идејама, млади човек који је од своје најраније младости стекао најжешћи презир према либералним вредностима својих родитеља, био је све само не ново лице са старом политиком. Одмах је пожелео да све дизгине власти чврсто приграби. Спољна политика је у очима младог цара имала посебан значај. „Гвоздени канцелар“, Ото фон Бизмарк, победник бројних ратова и многих дипломатских игара, није издржао сукоб са младим, енергичним и амбициозним царем. Након скоро тридесет година на челу Пруске и Немачке, Бизмарк је 1890. године поднео оставку. Промена у погледу на међународне односе наступила је моментално. Када је реч о немачкој спољној политици након 1890. године, немачки историчари говоре о „политици новог курса“. Промена је значила и нови однос према Балкану. Док је Бизмарк инсистирао на ограниченој немачкој заинтересованости за Балкан и истицао да „цео Балкан није вредан костију једног јединог померанског гренадира“, нови цар је имао другачије идеје. Бизмарк је говорио „моја карта Африке лежи у Европи“ и тиме је желео да покаже да Немачка, за разлику од других сила, нема колонијалне амбиције. Млади цар Вилхелм већ од првих дана на власти показао је велико интересовање за територијалну експанзију, а Османско царство је у његовим замислима имало веома важну улогу.

У историји постојања Немачког царства период између 1888. године и 1908. године представља важну целину. Нови цар, млади, горди и жустри Вилхелм II ступио је на престо 1888. године. Његов долазак на власт означио је важну промену. У историографији његова владавина посматра се као засебна целина немачке историје. Ова епоха позната је под неколико назива: *Wilhelminismus*, *Wilhelminische Zeit* и *Wilhelminische Epoche*. У англосаксонској историографији учврстио се назив *Wilhelmine Germany*. Немачка је интензивирала стварање колонијалног царства, а на Балкану је преузела улогу знатно одлучнију и амбициознију него раније. Са друге стране, 1908. година представља крај једне и почетак друге епизоде. Те године, са Анексионом кризом и потпуним сврставањем Немачке на страну Аустро-Угарске, немачка спољна политика заузела је нови курс, спреман за конфронтацију и рат, који неће значајније модификовати све до избијања Првог светског рата 1914. године.

- **Циљ истраживања**

Најрелевантнија научна истраживања немачке спољне политике према Балкану нису обухватила две деценије између 1888. и 1908. године. Примарни циљ овог истраживања јесте да се на основу историјске грађе и релевантне научне литературе реконструише немачка спољна политика према Балканском полуострву у периоду у коме она није довољно истражена, тј. између 1888. године и 1908. године. Наведене две деценије, испуњене кризама, државним превратима, једним ратом и бројним ратним опасностима као и најразноврснијим дипломатским играма и иницијативама, до сада су биле неправедно запостављене у истраживањима. Наведена тврдња важи како за немачку, тако и за српску историографију.

У периоду између 1888. и 1908. године ниједна криза, било унутрашња или спољнополитичка, ниједна побуна, ниједан рат, никакав дипломатски договор и ниједна смена владе на Балкану није могла да прође без тога да немачка спољна политика томе посвети знатну пажњу. Критски устанак и Грчко-Турски рат 1897. године, непрестано немирна ситуација у Османском царству, бројни покушаји реформи у Македонији, споразуми између царстава Хабзбурга и Романових из 1897. и 1904. године, смена династије у Србији, као и Царински рат између Србије и Аустро – Угарске, само су неки од догађаја који су изазивали помну пажњу, али и деловање, немачких дипломата.

Досадашња научна сазнања о овим питањима нису обимна. Први циљ мог докторског истраживања јесте да попуним постојећу празнину у досадашњим сазнањима. Циљ ми је да откријем све појединости немачке балканске политике, тј. да обелоданим све иницијативе и акције спроведене на Балкану а осмишљене у Берлину, које савременицима због тајности дипломатије нису биле познате, а тајна су остале готово све до данас. Међутим, ова докторска теза нема само за циљ да открије велики број непознатих чињеница. Те чињенице добијају на значају тако што нам оне омогућавају остваривање другог циља овог докторског истраживања. Тај циљ је да се објасни због чега је немачка политика обликована на начин на који

је обликована, тј. да се разуме који су то фактори и критеријуми одређивали курс немачке спољне политике у периоду између 1888. и 1908. године.

Истраживање политике Немачког царства доноси и један посебан проблем, са којим ће и ова дисертација морати да се суочи. Када је реч о спољној политици монархија које су биле уставне и парламентарне, јасно је ко је доносио спољнополитичке одлуке. То су заједно чинили председник владе и министар спољних послова. Када је реч о Немачком царству, држави која је такође имала устав, али у којој скупштина није контролисала извршну власт и где је министре постављао сам цар, ситуација је знатно сложенија. Настојаћу да покажем да је супротно немачком уставном поретку одлуке често доносио цар лично, заобилазећи ресорног министра и канцелара тј. председника владе.

Током израде докторске дисертације моја пажња биће усмерена како на откривање свих појединости немачке спољне политике према Балкану у овом периоду тако и на откривање њених континуитета. које би могле објаснити узроке немачке политике, а самим тим и немачке спољнополитичке одлуке. Другим речима, наш циљ је да покажемо не само шта је немачка спољна политика чинила већ и зашто се одлучивала за баш такву политику.

- **Основне хипотезе**

- Након доласка цара Вилхелма II на власт 1888. и након пада Бизмарка са власти 1890. године, Немачко царство је у годинама које су уследиле из позиције посматрача све више заузимало активни став према догађајима на Балкану.
- Балкан је спајао (или раздвајао) Немачку, самим тим и њену индустрију вечито гладну ресурса, од Мале Азије и Блиског истока. То је креаторе немачке спољне нагонило да теже да на Балкану увек доминира сила која није супротстављена немачким интересима.
- Пресудни утицај на вођење немачке балканске политике имао је сам цар, Вилхелм II.

- Између 1888. и 1908. немачка дипломатија била је стално суочена са притужбама свог савезнике, Аустро-Угарске, да не пружа довољну подршку Хабзбурзима на Балкану.
- Како је расло непријатељство између Немачког царства и Велике Британије, Француске и Русије, тако је и расла подршка немачке политике према Аустро-Угарској.
- Суочена са формирањем руско-француско-британске коалиције, немачка дипломатија је почетком XX века заузела став да је одржање Аустро-Угарске као велике силе суштински немачки интерес.
- За разлику од Аустро-Угарске, чија политика у овом периоду никада није напуштала замисао потпуног политичког и економског потчињавања својих балканских суседа, Немачка је своје интересе покушавала да оствари кроз сарадњу са свим балканским државама.
- Упркос покушајима да се добри односи одрже са свим балканским државама, немачка дипломатија је у овом периоду дошла до закључка да се њен интерес најбоље може остварити кроз сарадњу са друга два царства, Аустро-Угарском и Османским царством.
- Све до Анексионе кризе, немачка дипломатија посматрала је Аустро-Угарску као лојалног „другог“, као партнера коме се ипак не сме и не може препустити диктирање политике.

- **Методологија**

Као што је уобичајено за истраживања која се баве проучавањем историје међународних односа, прва фаза овог докторског истраживања биће посвећена прикупљању изворног материјала. Потрага за релевантним изворима подразумева рад у следећим архивским институцијама: *Bundesarchiv Berlin (BA)*, *Bundesarchiv Koblenz (BA Koblenz)*, *Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz (GStA)*, *Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes (PA AA)*, *Bundesarchiv-Militärarchiv Freiburg-im-Breisgau (BA MA)*. Сваки од наведених архива садржи изворни материјал неопходан за разумевање немачке спољне политике.

Зарад израде ове докторске тезе биће искоришћена грађа више архивских институција. Сваки истраживач који је заинтересован да реконструише историју немачке спољне политике приморан је на такав потез уколико жели да буде у прилици да веродостојно реконструише спољну политичку Немачког царства. Немачко царство тако није имало једно министарство рата, већ неколико. Најважније министарство рата у Немачкој било је оно Пруско, чија се грађа налази у *Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz*. Истовремено, веома важна грађа војног карактера, војни извештаји који су утицали на креирање спољне политике, извештаји који су немачким дипломата саопштавали шта је немачка војно способна да учини а шта није, налазе се у *Bundesarchiv-Militärarchiv Freiburg-im-Breisgau*.

Немачка царевина је имала заједничко министарство спољних послова још од оснивања 1871. године. Званична титула министра била је: *Staatssekretäre des Auswärtigen Amtes des Deutschen Reiches*. Међутим, немачки устав из 1871. године све прегоративе за активно вођење спољне политике је дао немачком канцелару. *Bundesarchiv Berlin* је архив где се чува документарна грађа настала током рада канцеларије председника немачких влада тј. немачких канцелара и важна је за разумевање немачке спољне политике. Лични архивски фондови Бернхарда вон Билова, једног од најважнијих немачких политичара ове епохе и канцелара Немачке од 1900. до 1909. године, налазе се у *Bundesarchiv Koblenz (BA Koblenz)*.

Један необичан али и незаобилазан архивски фонд се налази у *Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz*. Ради се о архивског фонду који је настао радом институције „Тајни цивилни кабинет“ („*Geheimes Zivilkabinett*“). Упркос речи „тајни“ у називу, била је то званична институција личне канцеларије краља Пруске и Немачког цара, чији је задатак био координација активности цара и канцелара, тј. монарха и владе. Због великој утицаја цара Вилхелма II на вођење немачке политике и овај архив планирам да истражим током израде докторске дисертације.

Најобимнији фондови које је потребно истражити за потребе овог докторског истраживања налазе се у *Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes*, у архиву који је и данас под контролом савременог немачког министарства спољних послова. Сви извештаји, како из посланстава у Балканским државама тако и из

амбасаде у Константинопољу, који су послати у Берлин налазе се у овом архиву. Због значаја међусобних односа Немачке и Аустро – Угарске, двају савезника, који су често на Балкану водили координирану политику, за израду овог доктората потребно је консултовати и извештаје аустроугарских дипломата из Берлина. Споменути извештаји се налазе у Државном архиву Аустрије, тачније у његовом одељењу *Haus-, Hof-, und Staatsarchiv* које се налази у Бечу. С обзиром да се немачка балканска политика може разумети само уколико се обрати пажња и на њену интеракцију са балканским државама, у току истраживања бих проучио и дипломатску грађу балканских држава. С обзиром да се ради о изузетно великој количини докумената, ограничио бих се на објављену грађу. Од помоћи ће бити издања: *Документа о спољној политици Краљевине Србије* књ. 1 – 3, објављиваним између 1991. и 2014. године у Београду у издању САНУ, као и *Ottoman Diplomatic Documents on the Origins of the World War One* књ. 1 – 7, објављене у Истанбулу између 2009. и 2012. године. Од великог значаја је и бугарска дипломатска грађа: *ВнѢшната политика на БѢлгарија : документи и материали*. Т. 3, ч. 1, 1887-1890 / [сѢставители Е. Стателова ... и др.]; *ВнѢшната политика на БѢлгарија : документи и материали*. Т. 3, ч. 2, 1890-1894 / [сѢставители Е. Стателова ... и др.]

Још једно питање које је потребно методолошки обухватити јесте и питање значаја деловања једне индивидуе, појединца, унутар једног великог административног система какав је био спољнополитички апарат Немачког царства. Оно што се може приметити у изворима јесте да су различити амбасадори, или посланици, имали различите погледе и да су спроводили, или барем предлагали, различите политике према истим питањима. Пример значаја личности амбасадора и њихове политике даје Едмунд Фридрих Густав фон Хајкинг, немачки посланик у Београду од 1904. до 1906. године. Због своје активности, која је важила за про-српску, смењен је на инсистирање Аустро – Угарске у фебруару 1906. године. Један део немачких дипломата није остварио запаженије каријере и о таквим појединцима ретко постоје научни радови који би објаснили њихове политичке погледе и деловање. С обзиром на то, како би разумели иницијативе, извештавање и погледе тих дипломата послужићу се научним делима енциклопедијског типа, која пружају основне информације о њиховом животу и

раду. Ту пре свега мислим на дело Тобиаса Брингамана *Handbuch der Diplomatie 1815-1963: Auswärtige Missionschefs in Deutschland und Deutsche Missionschefs im Ausland von Metternich bis Adenauer*. Од велике помоћи ће бити и немотомни биографски речник који је у претходној деценији сукцесивно припремило и објавило немачко министарство спољних послова: *Biographisches Handbuch des deutschen Auswärtigen Dienstes 1871–1945*.

Истраживање ове теме доноси једну особеност када је реч о коришћењу публиковане архивске грађе. Након завршетка Првог светског рата, на период између 1888. и 1908. године гледано је као на деценије које су Европу одвеле у рат, а питање узрока рата тј. питање ратне кривице добило је изузетно велику важност. Питање ратне кривице превазишло је границе науке и постало је политичко питање првог реда. Као последица велике политичке важности, велики број збирки објављене грађе садржи неаутентична документа. Објављивана су документа чији је садржај накнадно мењан, а понекад су читава документа фабрикована. Чест је био случај и да су документа објављивана тако што би се објавио оригиналан документ, али би тај објављени документ садржао неколико реченица или пасуса мање од оригинала.

Неаутентичност публиковане грађе се посебно примећује у издањима извора немачке провинијенције. Тако пет томава збирке *Unveröffentlichte Dokumente zur Europäischen Politik*, публиковане 1919. године, садржи велики број фалсификата. Најпознатија и најцитиранија збирка немачке архивске грађе, четврдесетотомна збирка *Die Große Politik der europäischen Kabinette 1871 – 1914*, не садржи фалсификоване документе али у њој постоје дипломатски извештаји који су публиковани без неколико пасуса или реченица. Имајући то у виду, неопходно је бити изузетно орезан са публикованом грађом и стално је поредити са архивским изворима.

- **Значај истраживања**

У историји међународних односа у XIX веку спољна политика Немачког царства представља изузетно важну и релативно добро истражену тему. Међутим,

Балканска политика Немачког царства током прве две деценије владавине Вилхелма II представља недовољно познату и недовољно истражену област. Постоји више врста радова посвећених историји немачке спољне политике. Поједина истраживања су имала обиман временски опсег, попут познатог дела Клауса Хилдебранда *Das vergangene Reich – Deutsche Außenpolitik 1871 – 1945* или књиге Андреаса Хилгрубера *Deutsche Großmacht und Weltpolitik im 19. und 20. Jahrhundert*. У овим научним радовима пажња је посвећивана и Балкану. Међутим, уколико узмемо у обзир временски опсег ових радова, као и чињеницу да је држава Хоенцолерна имала поседе и интересе у Кини, западно пацифичким острвима, на истоку и западу Африке, као и у Јужној Америци, јасно да је место посвећено Балкану веома ограничено. Можемо рећи да је Балкану чак посвећена недовољна пажња.

За разлику од наведених општих прегледа, један део научних радова посвећен је краћим периодима немачке политике или се односи на историју спољне политике према само једној држави. Таква је књига Рајнера Ламеа *Deutsche Außenpolitik 1890 – 1894: Von der Glegewichtspolitik Bismarcks zur Allianzstrategie Caprivis* и књига Ирмин Шнајдер *Die deutsche Rußlandpolitik 1890 – 1900*. У литератури која се бави Балканом, фокус је усмерен на период након 1908. године и поготово на време Балканских ратова. У својој књизи *Vor dem Kriegsausbruch 1914 – Deutschland, die Türkei und der Balkan* немачки историчар Бернд Шулте фокусирао се на период током и након Балканских ратова (1912 - 1913), као и на војне потенцијале Османског царства и делатност немачких официра у редовима османске војске. Српски историчар Андреј Митровић је у свом делу *Продор на Балкан: Србија у плановима Аустро – Угарске и Немачке 1908 – 1918* истражио период након 1908. године. Можемо закључити да је проучавање историје немачке политике према Балкану до сада у науци било неправедно запостављено. Овим докторским истраживањем планирам да празнину у постојећем знању испуним.

- **Структура рада**

- *Садржај*
- *Предговор*
- *Бизмаркове последње године 1888-1890*
- *Крај „жонглирања“ и политика новог курса 1890-1897*
- *Немачка политика између аустро-руских споразума 1897-1904*
- *Македонија: реформисање реформи*
- *Време савезништава 1904-1908*
- *Значај Балкана за Немачко царство*
 - *Савезничко двориште: Двојни савез, Немачка спољна политика и Балкан*
 - *Балкан као предворје Блиског истока*
 - *Балкански пивот*
- *Закључак*
- *Прилози*
- *Резиме*
- *Библиографија*

- **Образложење структуре рада**

Предложена докторска дисертација састојала би се од дванаест целина: садржаја, предговора, 6 главних поглавља, закључка, прилога, резимеа на енглеском језику и библиографије. Од главних поглавља четири би била организована хронолошки. Током досадашњег истраживања четири логичне временске целине су се наметнуле као периоди који захтевају посебну пажњу. Ради се о периодима од 1888. до 1890, од 1890. до 1897, од 1897. до 1904. и од 1904. до 1908. године. Два поглавља би била организована тематски. Поглавља *Значај*

Балкана за Немачко царство и Македонија: реформисање реформи није могуће посматрати у хронолошком оквиру четири временски ограничена поглавља, а њихов значај и садржај је такав да заслужују посебну пажњу, која им се може посветити само у посебним целинама овог истраживања.

Први део рада је **Садржај**, у коме бих представио структуру докторске тезе. **Предговор** сачињава прво поглавље. У предговору бих представио досадашња знања о теми овог доктората, тј. истраженост ове теме у научној литератури. Саопштио бих на основу ког изворног материјала је докторат написан и представио бих и образложио методолошки приступ овом истраживању. Указао бих и на значај овог истраживања, као и на све научне проблеме и изазове са којим се сусреће истраживач спољне политике Немачког царства.

Прво главно поглавље имаће наслов **Бизмаркове последње године 1888 - 1890**. Период између 1888. и 1890. године заслужује посебну пажњу јер је тада дошло до преклапања власти између новог цара Вилхелма II и старог канцелара Ота фон Бизмарка. У овом поглављу ћемо укратко представити какву је политику према Балкану канцелар Бизмарк водио од стварања Немачког царства 1871. године па све до 1888. године. Потом ћемо ту политику упоредити са немачком спољном политиком између 1888. и 1890. године. Покушаћу да покажем да све док је Бизмарк остајао на власти и док је на снази био Уговор о реосигурању између Русије и Немачке, није дошло до промене немачке политике према Балкану. У овом периоду Бизмарк се борио за своје канцеларско место под новим царем. Био је чак приморан да почетком 1888. године објави, до тада тајни и јавности непознати, уговор о Двојном савезу између Аустро-Угарске и Немачке и све то само како би ојачао сопствену позицију. Борба за власт у Немачкој и изостајање веће кризе на Балкану условила је да у овом периоду не дође до значајније промене Немачке политике према Балкану.

Друго главно поглавље имаће наслов **Крај „жонглирања“ и политика новог курса 1890 - 1897**. За разлику од Бизмарка, који је безбедност Немачког царства видео у сложенем систему уговора и успостављању мреже комплексних односа са бројним државима, његов наследник на месту канцелара, Лео фон Каприви, имао је другачије замисли. Чувена је епизода у којој је Каприви цару

Вилхелму саопштио да он није жонглер и да он не може да руководи тако сложеним системом. Цар се сложио и 1890. године Немачка је одлучила да не обнови Уговор о реосигурању са Русијом, што је имало знатне последице на међудржавне односе и немачку балканску политику. Моја идеја није да прикажем Бизмарка као дипломату који је водио беневоолентну политику према Русији. Не треба заборавити да је Бизмарк из позадине учествовао у протеривању српске краљице Наталије из Немачке 1888. године, где је њено русофилско опредељење било један од узрока протеривања. На маргинама извештаја из јула 1888. године који је послао немачки амбасадор у Петрограду, гроф Порталес, Бизмарк је написао да је Русија „све захтевнија“. Тамо где је амбасадор Порталес неодређено говорио о аустроугарској зони утицаја на Балкану, Бизмарк је дописивао - „и Србија“. Упркос свему наведеном, потребно је нагласити разлику која је почела да настаје 1890. године. Бизмарк је инсистирао на очувању уговорних односа са Русијом. Његова руска, као и његова балканска политика, биле су вођене чврсто и одлучно али су имале и јасне границе. По потреби, Бизмарк је и свесно гурао Русију против Аустро – Угарске, као и Аустро – Угарску против Русије, како би и једној и другој сили показао значај немачког савезништва. Његов наследник на месту канцелара и млади цар нису делили Бизмаркове идеје.

Треће главно поглавље носиће назив **Немачка политика између аустро – руских споразума 1897 – 1904.** У овом поглављу приказаћемо балканску политику немачког царства између два аустро – руска споразума, споразума из 1897. године и споразума из октобра 1904. године. У овом поглављу настојаћу да покажем да је немачка политика била условљена све интезивнијим балканским конфронтацијама између Русије и Аустро – Угарске. Настојаћу да покажем како је Немачка политика била прикљештена између два фактора: 1) Немачка није видела разлог или сопствени интерес због кога би водила јаку анти-Руску политику на Балкану, али је Аустро-Угарска, немачки савезник, стално покушавала да то промени. Писмо које је у јануару 1897. године из Беча послао немачки амбасадор принц Ојленбург је карактеристично: „Поправљени односи између Русије и Немачке су за грофа Голуховског једина сенка која је надвијена над нашим [Двојним] савезом. 2) Немачка спољна политика се за разлику од Бизмарковог времена, када се Немачка

у спољној политици ослањала на низ међудржавних уговора, нашла у систему односа где су постојала два савеза. Промену у политици Немачког царства према Балкану донело је и склапање тзв. Срдачног споразума између Француске и Велике Британије, споразума који је склопљен у априлу 1904. године. Алијансе више нису биле само инструмент политике, које служе балансирању равнотеже снага и лакшем регулисању опречних интереса. Савезништво је постало само по себи циљ јер је апсолутно било прихваћена претпоставка да је безбедност гарантована само кроз савезништва и тако је, упркос чињеници да је било јасно да Беч води Берлин у сукоб са Петроградом, одржавање савеза са Аустро – Угарском за Немачку спољну политику постепено постајао апсолутни приоритет.

Наредно главно поглавље биће названо **Македонија: реформисање реформи**. Ова целина не прати хронолошки след претходник поглавља, јер је питању Македоније најбоље приступити уколико се узме у обзир читав период између 1888. и 1908. године. Македонско питање и питање реформи у Македонији се појављује континуирано у периоду између 1888. и 1908. године. Након 1878. године, преостале територије Османског царства у Европи, у којима је било све више насиља и нереда, привлачиле су пажњу Србије, Грчке и Бугарске, пажњу великих сила, а Османско царство је чинило све како би задржало сопствени суверенитет. Све велике силе су биле опрезне, страхујући да се због Македоније може поновити Велика источна криза из 1870их. Тако је дошло до тога да реч „реформа“ доминира преговорима о пространим територијама Македоније. У овом поглављу настојаћу да покажем: 1) Немачка је, углавном из позадине, била веома активна по питању реформи у Македонији и то у свим реформним циклусима, почевши од 1896 – 1897, преко преговора уочи састанка у Мирџштегу 1903. године и преговора из 1905 – 1906 године 2) У последњим годинама XIX и у првим годинама XX века већ је постојао јединствени глобални систем односа великих сила. Немачка политика према Македонском питању била је обликована дешавањима на свим крајевима планете, од Марока, преко крајева Мале Азије насељеним Јерменима, па све до Далеког истока. Настојаћу да покажем да је немачка балканска политика у знатној мери била обликована глобалним променама у балансу снага између великих сила.

Пето главно поглавље имаће наслов **Време савезништава 1904 – 1908.** У историографији посвећеној узроцима Првог светског рата примећен је велики значај ових пет година. Оне су обиловале догађајима. Тада се догодила криза у Мароку, рат између Русије и Јапана, царински рат Србије и Аустро-Угарске и коначно Анексија Босне и Херцеговине. Анексијом Босне и Херцеговине започела је епоха употребе ултиматума у односима великих сила, које ће се завршити ултиматумима из јула и августа 1914 године. Замисао ми је да у овом поглављу покажем како је Немачка политика постајала све агресивнија и све спремнија да прати непромењену хегемонистичку балканску политику креирану у Бечу. Немачка, суочена са већ постојећим руско-француским савезом, у овом периоду сведочила је успостављању и јачих британско-француских и руско-британских веза. Њена политика постајала је све више зависна од Аустро-Угарске и Беч је тако све више осећао подршку Немачке у својим балканским плановима. Један од главних принципа немачке балканске политике, да се ни у ком случају не дође у ситуацију где Немачка просто прати аустроугарску политику, у овим годинама долазио је све више под знак питања.

Последње главно поглавље биће названо **Значај Балкана за Немачко царство.** Да би се у потпуности разумели принципи и конкретно деловање немачке спољне политике, неопходно је објаснити какав је значај Балкан имао за Немачко царство. Без разумевања тог значаја није могуће ни разумети Немачку политику према Балкану. Прво потпоглавље носиће наслов „Савезничко двориште: Двојни савез, Немачка спољна политика и Балкан“. У њему ћу настојати да покажем да главни контекст за разумевање значаја Балкана за Берлин нуди чињеница да су у целом периоду који намеравам да истражим Аустро – Угарска и Немачка имале склопљен одбрамбени савез. У уговору склопљеном још 1879. године први члан каже да су у случају „напада Русије силе савезнице обавезне да дођу једна другој у помоћ“. У периоду који покрива ова докторска дисертација, често није долазило до поклапања балканске политике Аустро – Угарске и Немачке. Упркос томе, њихов одбрамбени савез давао је оквир координацији политике у време повећаног интензитета дипломатских иницијатива и дипломатских криза.

Друго потпоглавље носиће наслов „Балкан као предворје Блиског истока“. Први град који је Вилхелм, као нови немачки цар, 1888. године одлучио да посети био је Константинопољ. Империјалне амбиције и конкурентност великих сила нагониле су све силе на континуирану тежњу за јачањем сопствене снаге и војно-економских капацитета. Истовремено, код свих је постојао јак страх да јачање других сила не угрози сопствено постојање. Питање судбине Османског царства изазивало је пажњу свих савременика. То питање готово да је обузимало немачку спољну политику, поготово од настанка идеје о изградњи железнице Берлин – Багдад. Тежићу да покажем да немачка балканска политика често може да се разуме само ако имамо у виду да Немачка са том политиком жели себи да обезбеди приступ Блиском истоку и да жели да осигура своје блискоисточне интересе.

Треће потпоглавље носиће наслов „Балкански пивот“. У њему ћу настојати да покажем да је променљива немачка балканска политика била последица чињенице да је Балкан је био традиционално место сукоба три друга царства: Османског царства, Руског царства и Аустро – Угарске. У таквој констелацији снага, Берлин није имао непроменљиве балканске циљеве попут Аустро – Угарске, која је желела да своје суседе учини зависним и slabим. Насупрот политици вођеној у Бечу, Берлин је прилагођавао своју балканску политику својим глобалним концепцијама и нудио је промену балканске политике другим силама као монету за поткусуривање.

У **Закључку** бих сумирао резултате свог истраживања, изнео бих укратко одговоре на постављене хипотезе и указао бих на евентуална питања на које нисам успео да дам одговор. У **Прилозима** бих представио један број до сада непознатих немачких дипломатских докумената, посвећених Балкану, која заслужују да буду у целости презентована. У **Резимеу** бих приказао најважније резултате мог истраживања на енглеском језику. И коначно, у поглављу **Библиографија** бих изнео детаљан попис коришћених извора и литературе.

- **ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА**

Извори:

Необјављени извори:

Савезни архив у Берлину (Bundesarchiv Berlin - BA)

- Документа рајхсканцеларије.

Пруски државни архив у Берлину (Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz - GStA)

- Документа тајног царевог цивилног кабинета
- Документа Алфреда фон Валдерзеа

Политички архив министарства спољних послова у Берлину (Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes - PA AA)

- Извештаји из Балканских амбасада и конзулата

Савезни војни архив у Фрајбургу (Bundesarchiv-Militärarchiv Freiburg-im-Breisgau)

- Документа Колмара фон дер Голца
- Документа Хелмута фон Молткеа

Савезни архив у у Коблензу (Bundesarchiv Koblenz – BA Koblenz)

- Документа Бернхарда фон Билова

Државни архив Аустрије – Беч. (Österreichisches Staatsarchiv - OESTA)

- *Haus- Hof- und Staatsarchiv (HHStA)*
 - Извештаји амбасадора из Берлина

Објављени извори:

Мемоари:

J. Baernreither, *Fragmente eines politischen Tagebuches: die südslawische Frage und Österreich-Ungarn vor den Weltkrieg*, herausgegeben von J. Redlich, Berlin 1928.

Herbert Graf von Bismarck. *Erinnerungen und Aufzeichnungen 1871–1895*, Ed. Winfried Baumgart, Paderborn 2015.

Bernhard Fürst von Bülow, *Denkwürdigkeiten*, Bd. 4, Berlin 1930–1.

Conrad von Hötzendorf, *Aus meiner Dienstzeit 1906 – 1918: Bd. 1 – Die Zeit der Annexionskrise 1906 – 1909*, Wien, Leipzig, Berlin, München 1921.

Richard von Mach, *Aus bewegter Balkanzeit 1879 – 1918: Erinnerungen von Richard von Mach*, Berlin 1928.

Prince Chlodwig zu Hohenlohe-Schillingsfürst, *Memoirs of Prince Chlowig of Hohenlohe-Schillingsfuerst*, London 1906.

Wilhelm von Schoen, *Mémoires* (1900-1914), Paris 1922.

Дипломатска грађа:

Аустро – Угарска и Србија 1903 – 1918: документи из Бечких архива, ур: Андрија Раденић, 4 тома, Београд 1973 – 1989.

Aus dem Nachlass Aerenthal: Briefe und Dokumente zur österreichisch-ungarischen Innenund Aussenpolitik 1885-1912. Erster Teil, Hg. Solomon Wank, Oldenburg, 1994.

Austro-Hungarian documents relating to the Macedonian struggle 1896-1912, Ed: F. R. Bridge, Thessaloniki 1976.

Balkanski ugovorni odnosi 1876–1996, I, priredio M. Stojković, Beograd 1998.

British Documents on the Origin of the War, 1898–1914, 11 vol, Ed: George P. Gooch, Harold Temperley, London 1926–38.

Документи о спољној политици Краљевине Србије, I-III, Београд 1991–2014.

Die Große Politik der europäischen Kabinette 1871 – 1914, 40 томова, Hrsg: Johannes Lepsius, Friedrich Thimme, Albrecht Mandelsohn Bartholdy, Berlin 1922 – 1927.

Јован Христић, *Уговори и конвенције између Србије и страних држава,* Београд 1896.

Ottoman Diplomatic Documents on the Origins of the World War One, Vol. 1 – 7, Istanbul 2009 – 2012.

Österreich-Ungarns Außenpolitik von der Bosnischen Krise 1908 bis zum Kriegsausbruch 1914 -Diplomatische Aktenstücke des Österreichisch-ungarischen Ministeriums des Äußeren, 9 Bd, Hrsg: Ludwig Bittner, Hans Übersberger, Vienna and Leipzig 1930.

Rusija i Aneksiona kriza 1908–1909, priredio B. Pavićević, Titograd 1984.

Внъшната политика на Българија: документи и материали. Т. 3, ч. 1, 1887-1890, съставители Е. Стателова и др.

Внъшната политика на Българија: документи и материали. Т. 3, ч. 2, 1890-1894, съставители Е. Стателова и др.

Остало:

Ото Бауер, *Балкански рат и немачка светска политика,* Београд 1913.

Georg Guttenbrunner, *Balkanprobleme: Zukunftsgedanken über den Balkan,* Wien 1913.

Radoslave M. Dimtschoff, *Zur Geschichte der Balkan – Eisenbahnen,* Würzburg 1894.

Зулуми ага и бегова над српским народом у Косовском вилајету 1878–1913, приредио Б. Перуничкић, Београд 1989.

Richard von Mach, *Die Werhmacht der Türkei und Bulgariens,* Berlin 1905.

Richard von Mach, *Die macedonische Frage*, Wien 1895.

Paul Rohrbach, *Die Bagdadbahn*, Berlin 1911.

Alfred von Schlieffen's Military Writings, Ed: Robert Foley, London 2003.

Philipp Franz Bresnitz von Sydačoff, *Das Balkanproblem und die Balkandynastien: Intimes vom Balkan und aus der südslavischen Welt*, Leipzig 1908.

Савременици о Косову и Метохију 1852–1912, приредио Д. Батаковић, Београд 1988.

Литература:

Holger Afflerbach, *Der Dreibund - Europäische Großmacht- und Allianzpolitik vor dem Ersten Weltkrieg*, Vienna, Cologne and Weimar 2002.

Holger Afflerbach, *Falkenhayn. Politisches Denken und Handeln im Kaiserreich*, Munich 1994.

Љиљана Алексић Пејковић, „Босна и Херцеговина у спољнополитичким плановима Србије“, *Босна и Херцеговина : од средњег века до новијег времена*, ур. С. Терзић, Београд 1995, 331-348.

Љиљана Алексић Пејковић, „Допринос Италије обнављању српско–енглеских односа (1903–1906)“, *ИЧ* 18, 1971, 429-448.

Љиљана Алексић Пејковић, „Италија и јадранска железница“, *ИЧ* 34, 1998, 255-270.

Љиљана Алексић Пејковић, *Односи Србије са Француском и Енглеском 1903-1914*, Београд 1965.

Љиљана Алексић Пејковић, „Пашић и опредељивање Србије између два блока великих сила“, у: *Никола Пашић - живот и дело*, ур. В. Крестић, Београд 1995, 269-280.

Jürgen Angelow, *Kalkül und Prestige. Der Zweibund am Vorabend des Ersten Weltkrieges*, Cologne, Weimar and Vienna 2000.

Boris Barth, *Die deutsche Hochfinanz und die Imperialismen – Banken und Außenpolitik vor 1914*, Stuttgart 1995.

Душан Батаковић, *Дечанско питање*, Београд 1989.

Biographisches Handbuch des deutschen Auswärtigen Dienstes 1871–1945, Bd. 1 – 5, Paderborn 2004 – 2013.

F. R. Bridge, *From Sadowa to Sarajevo: the foreign policy of Austria-Hungary, 1866–1914*, London 1972.

Tobias C. Bringmann, *Handbuch der Diplomatie 1815 – 1963: A uswärtige Missionschefs in Deutschland und Deutsche Missionschefs im Ausland von Metternich bis Adenauer*, Berlin 2001.

Konrad Canis, *Der Weg in den Abgrund. Deutsche Außenpolitik 1902–1914*, Vienna 2011.

Konrad Canis, *Von Bismarck zur Weltpolitik: Deutsche Außenpolitik 1890 bis 1902*, Berlin 1997.

Christopher Clark, *Kaiser Wilhelm II – A Life in Power*, London 2009.

Gordon A. Craig, *Germany 1866–1945*, Oxford 1978.

Владимир Ћоровић, *Борба за независност Балкана*, Београд 1937.

Владимир Ћоровић, *Односи између Србије и Аустро-Угарске у XX веку*, Београд 1936.

Douglas Dakin, *The Greek Struggle in Macedonia: 1897-1913, Thessaloniki* 1993.

Димитрије Ћорђевић, „Аустро–српски сукоб око пројекта Новопазарске железнице“, *ИЧ* 7, 1957, 213-248.

Димитрије Ћорђевић, *Царински рат Србије и Аустро – Угарске, 1906 – 1911*, Београд 1962.

Димитрије Ћорђевић, „Покушаји српско-угарске сарадње и заједничке акције 1906. године“, Институт друштвених наука: сепарат, 1961, 353-384.

Димитрије Ћорђевић, „Пројект Јадранске железнице у Србији (1896-1912)“, *Историјски гласник* 3-4, 1956, 3-35.

Antulio Echevarria, *After Clausewitz: German Military Thinkers before the Great War*, Laurence 2000.

Милорад Екмечић, „Аустро–угарска обавјештајна служба и мајски преврат у Србији 1903. године“, *ИЧ* 32, 1986, 209-232.

Erich Eyck, *Das Persönliche Regiment Wilhelms II. Politische Geschichte des Deutschen Kaiserreiches von 1890 bis 1914*, Zürich 1948.

Gerd Fesser, *Reichskanzler Bernhard Fürst von Bülow*, Berlin 1991.

Gerd Fesser, *Der Traum von Platz an der Sonne. Deutsche ‘Weltpolitik’ 1897–1914*, Bremen 1996.

Stig Förster, *Der Deutsche Militarismus: Die Deutsche Heeresrüstungspolitik zwischen Status-Quo-Sicherung und Aggression 1890 – 1913*, Stuttgart 1985.

Friedrich Freiherr Hiller von Gaertringen, *Fürst Bülow's Denkwürdigkeiten. Untersuchungen zu ihrer Entstehungsgeschichte und ihrer Kritik*, Tübingen 1956.

Heinz Alfred Gemeinhardt, *Deutsche und Österreichische Pressepolitik während der Bosnischen Krise 1908/09*, Husum 1980.

Johannes Haller, *Die Ära Bülow. Eine historisch-politische Studie*, Stuttgart, Berlin 1922.

Klaus Hildebrand, *Das vergangene Reich – Deutsche Außenpolitik 1871 – 1945*, Stuttgart 1995.

Andreas Hillgruber, *Deutsche Großmacht und Weltpolitik im 19. und 20. Jahrhundert*, Düsseldorf 1979.

Andreas Hillgruber, „Zwischen Hegemonie und Weltpolitik. Das Problem der Kontinuität von Bismarck bis Bethmann Hollweg“, in: Michael Stürmer, Ed: *Das kaiserliche Deutschland. Politik und Gesellschaft 1870–1918*, Kronberg, 1977.

Isabel V. Hull, *Absolute Destruction. Military Culture and the Practices of War in Imperial Germany*, Ithaca and London 2005.

Arkadi S. Jerussalimski, *Die Außenpolitik und die Diplomatie des deutschen Imperialismus Ende des 19. Jahrhunderts*, Berlin 1954.

The Kaiser: New Research on Wilhelm II's Role in Imperial Germany, Ed: Annika Mombauer, Wilhelm Deist, Cambridge 2003.

Evangelos Kofos, *Nationalism and communism in Macedonia : civil conflict, politics of mutation, national identity*, New York 1993.

Милош Ковић, „`Цивилизаторска мисија` Аустроугарске на Балкану: Поглед из Београда (1901-1914)“, *Истраживања* 22 (2011), 365-379.

Miloš Ković, “Drawing on Smaller Narrative Units”: The Image of Kosovo Albanians in the Reports of Serbian Diplomats (1889-1912)”, *Association Internationale d'Études du Sud-Est Européen Revue*, 40-44 (2010-2014), Bucarest 2014.

Милош Ковић, „Две империје: Британци и Османлије (1774-1923)“, ур. М. Ђурковић, А. Раковић, *Турска: регионална сила?*, Београд 2013.

Miloš Ković, „Protector, Neighbour, Enemy: the Habsburg Empire and the Serbs (1780-1914)“, *Studies in Ethnicity and Nationalism* (2005) 81-102.

Милош Ковић (ур), *Срби 1903-1914: Историја идеја*, Београд 2015.

Милош Ковић, „Србија у борби за опстанак (1903-1914)“, ур. Ч. Попов, Д. Живојиновић и С. Г. Марковић, *Два века модерне српске дипломатије*, Београд 2013.

Rainer Lahme, *Deutsch Außenpolitik 1890 – 1894: Von der Glegewichtspolitik Bismarcks zur Allianzstrategie Caprivis*, Göttingen 1990.

Katharine Anne Lerman, *The Chancellor as Courtier. Bernhard von Bülow and the Governance of Germany 1900–1909*, Cambridge 1990.

Johann Manzenreiter, *Die Bagdadbahn als Beispiel für die Entstehung des Finanzimperialismus in Europa (1872–1903)*, Bochum 1982.

Walter Markov, *Serbien zwischen Österreich und Russland 1897–1908*, Stuttgart 1934.

Дарко Михајловић, *Српска дипломатија о догађајима у Македонији 1903-1904*, Београд 2016.

Борис Милосављевић, „Слободан Јовановић у Министарству иностраних дела (1892-1897 – део 2“, *ЗМСЗИ*, 93, 2016, 7-31.

Wolfgang J. Mommsen, *Großmachtstellung und Weltpolitik - Die Außenpolitik des Deutschen Reiches 1870–1914*, Berlin 1993.

Славиша Недељковић, *Србија и Косово и Метохија (1856-1897)*, Ниш 2012.

Ю́рий Алексе́евич Пи́сарев, *Освободительное движение югославянских народов Австро-Венгрии: 1905-1914*, Москва 1962.

Ю́рий Алексе́евич Пи́сарев, ур. *Балканы в конце XIX — начале XX вв.: очерки становления национальных государств и политической структуры в Юго-Восточной Европе*, Москва 1991.

Чедомир Попов, *Источно питање и српска револуција: 1804-1918*, Београд 2008.

Васиљ Поповић, *Источно питање: историски преглед борбе око опстанка Османлиске царевине у Леванту и на Балкану*, Београд 1928.

Сузана Рајић, *Александар Обреновић: владар на прелазу векова – сукобљени светови*, Београд 2011.

Александар Растовић, „Реформски пакет Едварда Греја за Македонију 1908. године“, *ИЧ* 58, 2009, 261-274.

John C. G. Röhl, *The Kaiser and his Court. Wilhelm II and the Government of Germany*, Cambridge 1994.

John C. G. Röhl, *Young Wilhelm - The Kaiser's Early Life 1859–1888*, Cambridge 1998.

John C. G. Röhl, *Wilhelm II - The Kaiser's Personal Monarchy 1888–1900*, Cambridge 2004.

John C. G. Röhl, *Wilhelm II – Into the Abyss of War and Exile*, Cambridge 2008.

John C. G. Röhl, *Germany Without Bismarck: The Crisis of Government in the Second Reich, 1890-1900*. Los Angeles 1967.

The Russo-Japanese War in Global Perspective: World War Zero, Ed. David Wolff, Leiden 2007.

Tetsuya Sahara, "The Making of "Black Hand" Reconsidered", *Istorija 20. veka*, 1, 2016, 9-29.

Irmin Schneider, *Die deutsche Rußlandpolitik 1890 – 1900*, Paderborn 2003.

Friedrich Sherer, *Adler und Halbmond, Bismarck und der Orient, 1878-1890*, Paderborn 2001.

Bernd F. Schulte, *Vor dem Kriegeausbruch 1914 : Deutschland, die Türkei und der Balkan*, Düsseldorf 1980.

Charlotte Sempell, "The Constitutional and Political Problems of the Second Chancellor, Leo Von Caprivi," *Journal of Modern History*, 1953, 25-3, 234–254.

Hans-Lothar Steppan, *The Macedonian Knot : the identity of the Macedonians, as revealed in the development of the Balkan League : 1878-1914 : the role of Macedonia in the strategy of the Entente before the First World War*, Frankfurt am Main 2009.

Херман Вендел, *Борба Југословена за слободу и јединство*, Београд 1925.

Barbara Vogel, *Deutsche Rußlandpolitik. Das Scheitern der deutschen Weltpolitik unter Bülow 1900–1906*, Düsseldorf 1973.

Михаило Војводић, „Финансије Србије и наоружање војске – два значајна питања из програма владе Стојана Новаковића (1895–1896)“, *ИЧ* 29-30, 1983, 427-436.

Михаило Војводић, *Петроградске године Стојана Новаковића 1900-1905*, Београд 2009.

Михаило Војводић, „Преговори Србије и Грчке о Македонији 1890-1893“, *Вардарски зборник*, 4, 2006, 13-33.

Михаило Војводић, *Путеви српске дипломатије*, Београд 1999.

Михаило Војводић, „Србија и Еренталов план о грађењу новопазарске железнице“, *Зборник за историју Босне и Херцеговине*, 2, 1997, 253-273.

Михаило Војводић, „Србија и грчко–турски рат 1897. године“, *ИЧ* 18, 1971, 491-518.

Михаило Војводић, „Србија и Македонско питање“, *Историјски гласник*, 1-2, 1990-1992, 33-48.

Михаило Војводић, *Србија у међународним односима у 19. и почетком 20. века*, Београд 1988.

The War plans of the Great Powers 1880 – 1914, Ed: Paul Kennedy, London 1979.

Hans-Ulrich Wehler, *Das Deutsche Kaiserreich 1871–1918*, Göttingen 1973.

Hans-Ulrich Wehler, *Deutsche Gesellschaftsgeschichte* 5 Bände - Band 3: *Von der „Deutschen Doppelrevolution“ bis zum Beginn des Ersten Weltkrieges 1849–1914*, München 1995.

Hans-Ulrich Wehler, *Krisenherde des Kaiserreichs 1871–1918. Studien zur deutschen Sozial- und Verfassungsgeschichte*, Göttingen 1979.

Curd-Torsten Weick, *Die schwierige Balance: Kontinuitäten und Brüche deutscher Türkeipolitik*, Münster 2002.

Peter Winzen, *Bülows Weltmachtkonzept. Untersuchungen zur Frühphase seiner Außenpolitik 1897–1901*, Boppard am Rhein 1977.

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Изабрани одлуком Одељења за историју у комисију за оцену образложења предлога теме докторске дисертације *Балканска политика Немачког царства (1888-1908)*, који је поднео кандидат Милош Војиновић, слободни смо да поднесемо следећи

РЕФЕРАТ О КВАЛИФИКОВАНОСТИ КАНДИДАТА И ПОДОБНОСТИ ПРЕДЛОЖЕНЕ ТЕМЕ ЗА ДОКТОРСКУ ДИСЕРТАЦИЈУ

1. ОСНОВНИ ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ И ДИСЕРТАЦИЈИ

Милош Војиновић је рођен 1989. године у Београду. Завршио је основну школу „Ђорђе Крстић“ и „XIII београдску гимназију“. Уписао се на основне студије Одељења за историју Филозофског факултета у Београду 2008. године. Дипломирао је 2012. године одбранивши дипломски рад под називом: *Халфорд Макиндер и Немачка: између узора и претње*. Основне студије је завршио са просечном оценом 9.64. Од стране Филозофског факултета награђен је у јуну 2012. године као студент генерације Одељења за историју. Мастер студије на Одељењу за историју уписао је 2012. године. Мастер рад под насловом *Од Мацинија до Кропоткина: политички узор Младе Босне* је одбранио у јуну 2014. године. На мастер студијама био је стипендиста Министарства омладине и спорта Републике Србије (Фонд за младе таленте „Доситеја“).

Докторске академске студије на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду уписао је у јануару 2015. године, на катедри за Општу историју XIX века. Од маја месеца 2015. године до новембра 2016. године био је стипендиста Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Као стипендиста био је ангажован на пројекту *Историја политичких идеја и институција на Балкану у XIX и XX веку* у Балканолошком институту САНУ. Од новембра 2016. године запослен је на Балканолошком институту САНУ у звању

истраживача-приправника и ангажован је на истом пројекту. Студент је друге године докторских академских студија. У досадашњем току студија положио је све испите и остварио просечну оцену 10.0.

До писања овог извештаја Милош Војиновић је учествовао на једном научном скупу у Србији и шест у иностранству. Његов мастер рад, објављен 2015. као научна монографија под насловом *Политичке идеје Младе Босне*, добио је награду *Проф. др Радмила Миленковић*. Афирмативни прикази ове књиге објављени су у *Летопису Матице Српске* (аутор Вељко Станић) и у *Токовима историје* (Александар Стојановић). Поред монографије, Милош Војиновић је објавио још неколико научних радова: „Халфорд Макиндер и Немачка: између узора и претње“, *Синтезис*, V/1 (2013); „Сарајевски атентат у новијој историографији о Првом светском рату“, у: *Сарајевски атентат 1914. године*, ур. В. Максимовић, Београд 2014; „Социјалдемократија“, у: *Срби 1903 – 1914: историја идеја*, ур. М. Ковић, Београд 2015; „Сарајевски атентат и Млада Босна“, у: *Лексикон Првог светског рата у Србији*, ур. Д. Шаренац, С. Сретеновић, Београд 2015.

У наредном периоду ће се и у иностранству појавити две расправе Милоша Војиновића: „То επαναστατικό κίνημα ‘Νέα Βοσνία’ και η δολοφονία στο Σαράγιεβο στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών επαναστατικών παραδόσεων του 19ου αιώνα“, in: *Μύθοι της Επανάστασης: προσλήψεις του πολέμου και της επανάστασης στα Βαλκάνια (19ος – 20ος αι.)*, Ed. Dimitris Stamatopoulos, Dimitris Sotiropoulos, Athens: Estia Publications, 2017; “Political Ideas of Young Bosnia: Between Anarchism, Socialism and Nationalism”, in: *Der Erste Weltkrieg auf dem Balkan – Ereignis, Erfahrung und Erinnerung*, ed. W. van Meurers, W. Hörken, München: Otto Sagner Verlag, 2017.

2. ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Крајем XIX и почетком XX века Немачко царство је представљало велику силу у пуном војном и индустријском успону. Снага Немачке, као и жеља цара Вилхелма II да његова царевина постане хегемон, имала је за последицу то што је у овом периоду Немачка водила изузетно ангажовану европску и светску политику. Историја спољне политике Немачког царства представља изузетно обимну и

углавном добро истражену тему. Међутим, досадашња истраживања углавном су била усмерена на проучавање односа између Немачке и других великих сила. Радови који су се бавили Немачком политиком на Балкану у овом добу нису бројни. Ту спада дело Андреја Митровића *Продор на Балкан: Србија у плановима Аустро-Угарске и Немачке 1908-1918* као и књига немачког историчара Бернда Шултеа *Vor dem Kriegsausbruch 1914 – Deutschland, die Türkei und der Balkan*. Као што се види и из наслова ових дела, историчари који су истраживали немачку балканску политику углавном су се посветили периоду након Анексионе кризе, али не и догађајима који су претходили 1908. години. Политика Немачког царства према балканским државама, у периоду који кандидат планира да истражи (1888-1908), представља неистражену и недовољно познату тему.

Истраживање ове теме важно је и због њене повезаности са питањем одговорности за избијање Првог светског рата. У последњим годинама појавиле су се, наиме, нове, понекад врло контроверзне интерпретације историје међународних односа у годинама и деценијама које су претходиле избијању Великог рата. Довољно је поменути специфична тумачења спољне политике Немачке и Србије у овом добу у књизи *Месечари* кембричког професора Кристофера Кларка. Због тога је важно нагласити да ће ова докторска дисертација бити заснована на необјављеној архивској грађи која је похрањена у неколико архива у Савезној Републици Немачкој.

Циљ дисертације *Балканска политика Немачког царства 1888-1908* јесте да се на основу архивске грађе реконструишу сви потези немачке дипломатије усмерени према балканском полуострву у наведеном временском периоду. Није реч само о трагању за чињеницама о дипломатској делатности Немачког царства на Балкану, него и о истраживању фактора и критеријума који су одређивали курс немачке политике у овом делу Европе. У својој дисертацији Милош Војиновић би требало да представи целокупну динамику немачке политике према Балкану, простору са којим она није имала директне границе, али за који је била изузетно заинтересована.

Немачко царство је за Балкан било заинтересовано из неколико разлога. Било је то место сукоба држава Романових, Хабзбурга и Османлија. Немачко

царство је тежило да на Балкану превлада она сила која је у добрим односима са Немачком. Балкан је био и капија ка Блиском истоку, омиљеној дестинацији немачке империјалне маште. Не би требало запоставити ни чињеницу да је Немачка била заинтересована за Балкан због његових материјалних богатстава и због могућности економских улагања. Докторска дисертације *Балканска политика Немачког царства 1888-1908* има за циљ да детаљно истражи ове теме. Она би требало да истражи конкретне потезе немачке политике и принципе на којима се она заснивала.

3. ОПИС САДРЖАЈА (СТРУКТУРЕ ПО ПОГЛАВЉИМА) ДИСЕРТАЦИЈЕ

Кандидат ће у *Предговору* образложити тему, представити њену досадашњу истраженост, саопштиће на основу ког изворног материјала и научне литературе је истраживање спроведено и представиће свој методолошки приступ.

У првом главном поглављу које је насловљено *Бизмаркове последње године 1888-1890* биће у кратким цртама представљена политика Ота фон Бизмарка према Балкану, од стварања Немачког царства 1871. године до ступања на престо цара Вилхелма II 1888. године. Потом ће се показати какву је политику Немачка водила у време сукоба између цара и канцелара, између 1888. и 1890. године. У другом главном поглављу насловљеном *Крај „жонглирања“ и политика новог курса 1890 – 1897* биће речи о тзв. „политици новог курса“, тј. о промени која је наступила у немачкој спољној политици. Уместо сложене мреже уговора са бројним државама Немачка се одлучила за јаче везе са једним савезником, Аустро-Угарском. Ово поглавље ће представити све особености ове промене и њене последице на дешавања на Балканском полуострву.

У поглављу *Немачка политика између аустро – руских споразума 1897 – 1904* биће истражено у којој је мери немачка политика била обликована чињеницом да је Немачка имала савезнички уговор са Аустро-Угарском. Како је Балкан био изузетно важан за Русију и Аустро-Угарску, немачка политика је увек била обликована динамиком трилатералних односа на линији Петроград-Беч-Берлин. Динамика промене тих односа, с обзиром на то да је у овом периоду немачка

политика почела да добија све израженију антируску ноту, биће тема овог поглавља.

Наредно поглавље *Македонија: реформисање реформи* биће тематско, а не хронолошко, услед чињенице да је током читавог посматраног периода питање реформи у Македонији било актуелно, а значај овог питања определио је кандидата да овом питању посвети посебну пажњу унутар засебног поглавља. У овом поглављу биће речи о утицају немачке дипломатије на читав низ дипломатских преговора вођених о статусу Македоније, о положају хришћана у њој и реформама у овој области Балкана. У средишту пажње биће пре свега реформски преговори из 1896. и 1897. године, потом преговори из 1903. године и на крају преговори из 1905. и 1906. године.

Поглавље *Време савезништава 1904 – 1908* обухвата хронолошки најкраћи али вероватно најинтезивнији период који покрива ова дисертација. Ових пет година обиловале су спољнополитичким догађајима, кризама и преговорима. Ти догађаји се нису одигравали само на Балкану, већ у читавом свету, од Марока до Јапана. У овом периоду глобална испреплетаност великих сила је већ била таква да је промена равнотеже снага услед дешавања на било ком делу планете у великој мери утицала и на односе на Балкану. Динамику тих промена и њихове балканске реперкусије Милош Војиновић ће истражити у овом поглављу. Поред тога истражиће и све јаче повезивање Немачке и Аустро-Угарске и њихово заједничко деловање на Балкану, све до Анексије Босне и Херцеговине у октобру 1908. године.

Последње главно поглавље биће названо *Значај Балкана за Немачко царство*. Уједно биће то и друго поглавље које неће бити хронолошки устројено. У овом поглављу биће истражено због чега је Балкан, из перспективе немачког политичког и дипломатског вођства, био важан за Немачку. Биће истражено у којој је мери Балкан био важан као област која је спајала (односно раздвајала) Средњу Европу од Османског царства и Блиског истока; у исто време он је био место сукоба других царстава и место на коме су се могли остварити добици у виду територија или престижа.

Основни закључци тезе били би истакнути у *Закључку*. У *Прилозима* ће бити представљен мањи број до сада непознатих немачких дипломатских докумената,

која заслужују да буду у целости презентована. У *Резимеу* ће бити приказани најважнији резултати истраживања на енглеском језику. У *Библиографији* ће бити изнет детаљан попис коришћених извора и литературе.

4. ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ ОД КОЈИХ ЋЕ СЕ ПОЛАЗИТИ У ИСТРАЖИВАЊУ

о Након доласка цара Вилхелма II на власт 1888. и након пада Бизмарка са власти 1890. године, Немачко царство је у годинама које су уследиле из позиције посматрача све више заузимало активни став према догађајима на Балкану.

о Балкан је спајао (тј. раздвајао) Немачку, самим тим и њену индустрију вечито гладну ресурса, од Мале Азије и Блиског истока. То је креаторе немачке спољне политике нагонило да теже да на Балкану увек доминира сила која није супротстављена немачким интересима.

о Пресудни утицај на вођење немачке балканске политике имао је сам цар, Вилхелм II.

о Између 1888. и 1908. немачка дипломатија била је стално суочена са притужбама Аустро-Угарске, да јој она не пружа довољну подршку на Балкану.

о Како је расло непријатељство између Немачког царства и Велике Британије, Француске и Русије, тако је и расла подршка немачке политике Аустро-Угарској.

о Суочена са формирањем руско-француско-британске коалиције, немачка дипломатија је почетком XX века заузела став да је одржање Аустро-Угарске као велике силе суштински немачки интерес.

о За разлику од Аустро-Угарске, чија политика у овом периоду никада није напуштала замисао потпуног политичког и економског потчињавања својих балканских суседа, Немачка је своје интересе покушавала да оствари и кроз сарадњу са свим балканским државама.

о Упркос покушајима да се добри односи одрже са свим балканским државама, немачка дипломатија је у овом периоду дошла до закључка да се њен интерес најбоље може остварити кроз сарадњу са друга два царства, Аустро-Угарском и Османским царством.

о Све до Анексионе кризе, немачка дипломатија посматрала је Аустро-Угарску као лојалног „другог“, као партнера коме се ипак не сме и не може препустити диктирање политике.

5. МЕТОДЕ КОЈЕ ЋЕ СЕ У ИСТРАЖИВАЊУ ПРИМЕНИТИ

У овој докторској тези биће примењен класични историографски метод. После прикупљања и проучавања извора и литературе биће обављена анализа и синтеза проученог материјала. Кандидат ће за потребе овог истраживања радити у неколико архивских институција Савезне Републике Немачке.

6. ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТ И НАУЧНИ ДОПРИНОС

Чланови комисије сматрају да овако замишљена тема, ослоњена на обимне изворе и литературу, може да представља вредан прилог не само српској, него и европској историографији. Предложено истраживање бавиће се изузетно важном, али до сада слабо познатом темом. Истраживање политике Немачког царства према Балкану може довести и да бољег разумевања целокупне историје међународних односа на крају XIX и почетком XX века.

7. ЗАКЉУЧАК

Комисија доноси следеће закључке:

- 1) Кандидат је квалификован за израду предложене докторске дисертације.
- 2) Предложено истраживање је оригинално и дисертација ће представљати значајан допринос историјској науци.
- 3) Предложена структура и садржај дисертације одговарају предложеној теми.

На основу свега наведеног, слободни смо да Наставно-научном већу Филозофског факултета у Београду поднесемо наше позитивно мишљење о теми докторске дисертације *Балканска политика Немачког царства (1888-1908)*, и да предложимо да се колеги Милошу Војиновићу одобри рад на њој.

У Београду, 1. 2. 2017.

Комисија:

др Душан Т. Батаковић, научни саветник,
Балканолошки институт САНУ

др Александар Фотић, ванредни професор,
Филозофски факултет у Београду

др Ђорђе Ђурић, ванредни професор
Филозофски факултет у Новом Саду

др Небојша Шулетић, доцент
Филозофски факултет у Београду

др Милош Ковић, доцент (аутор реферата)
Филозофски факултет у Београду